

شواهد تفسیری بر تفسیر مقام معظم رهبری بر آیه ۵۲ سوره فرقان

انجام جهاد کبیر به وسیلهی عدم اطاعت از کفار

فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿۵۲﴾ الفرقان، ۵۲

اخیراً مقام معظم رهبری در بیانات خودشان بر روی واژه‌ای به نام «جهاد کبیر» زیاد تأکید می‌کنند؛ این جهاد کبیر را هم جهاد در عدم تبعیت از کفار و مقاومت در برابر آنها معنا می‌کنند. در بیانات ۳ خرداد ۱۳۹۵ ایشان در دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین علیه‌السلام چنین فرمودند:

«امروز برای کشور ما جنگ نظامی سنتی و متعارف احتمال بسیار بسیار ضعیفی است لکن جهاد باقی است؛ جهاد یک چیز دیگر است. جهاد فقط به معنای قتال نیست، فقط به معنای جنگ نظامی نیست؛ جهاد یک معنای بسیار وسیع‌تری دارد. در بین جهادها جهادی هست که خدای متعال در قرآن آن را «جهاد کبیر» نام نهاده: وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا؛ در سوره‌ی مبارکه‌ی فرقان است؛ «به» یعنی به قرآن، «جهادهم به» یعنی به وسیله‌ی قرآن با آنها جهاد کن؛ جهاداً کبیراً. این آیه در مکه نازل شده. درست توجه کنند جوانهای عزیز! در مکه جنگ نظامی مطرح نبود؛ پیغمبر و مسلمانها مأمور به جنگ نظامی نبودند، کاری که آنها میکردند کار دیگری بود؛ همان کار دیگر است که خدای متعال در این آیه‌ی شریفه میگوید: وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا. آن کار دیگر چیست؟ آن کار دیگر، ایستادگی و مقاومت و عدم تبعیت [است].] فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَ جَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا؛ از مشرکین اطاعت نکن. اطاعت نکردن از کفار همان چیزی است که خدای متعال به آن گفته جهاد کبیر.»^۱

برای روشن شدن معنا فرق این تقسیم‌بندی با تقسیم‌بندی مشهور جهاد اکبر و اصغر را نیز در این می‌فرمایند که این جهاد کبیر منظور بزرگ‌ترین جهاد در بین جهادهای اصغر است. این عدم تبعیت را هم در همه میدان‌های جنگ با کفار می‌دانند یعنی میدان سیاست، اقتصاد، فرهنگ، هنر و...

در فراز بعدی همین بیانشان راز دشمنی آشتی ناپذیر مستکبری با جمهوری اسلامی را همین حاضر نشدن به عدم تبعیت از آنان می‌دانند و تفکر اسلامی داشتن را عامل زیر بار این حرف زور نرفتن ما می‌دانند و از همه می‌خواهند که این جهاد کبیر را سرلوحه کار خودشان قرار بدهند.

آن چیزی که در نوشته مد نظر ما است بیانی است که ایشان ۳ روز بعد در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری در تفسیر همین آیه ۵۲ سوره مبارکه فرقان داشتند.

همانطور که در بیانی که از ایشان گذشت دیدیم ایشان در تفسیر این آیه که دستور به جهاد کبیر علیه کافران است، این جهاد کبیر را عدم تبعیت از آنان معرفی می‌کنند و در بیان ضمیری که در آیه هست که به چه وسیله‌ای با کافران به این جهاد کبیر پردازید می‌فرمایند:

«جَهْدُهُمْ بِهِ؛ یعنی به وسیله‌ی قرآن با آنها جهاد کن.»

ولی در دیدار نمایندگان مجلس خبرگان بعد از بیان اینکه مفسرینی چون طبرسی در مجمع البیان و علامه طباطبایی در المیزان با اینکه کلمه قرآن در عبارت نیامده است می‌فرمایند که این ضمیر به قرآن برمی‌گردد؛ یک احتمال دیگری را مطرح می‌فرمایند.

علامه در المیزان ذیل این آیه می‌فرمایند:

«و ضمیر «به» للقرآن بشهادة سياق الآيات، و المجاهدة و الجهاد بذل الجهد و الطاقه فی مدافعة العدو و إذ كان بالقرآن فالمراد تلاوته عليهم و بیان حقائقه لهم و إتمام حججه عليهم.»^۲

مرحوم طبرسی هم در مجمع البیان چنین می‌فرمایند:

«(فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ) فیما يدعونك إليه من المداهنه و الإجابة إلی ما یریدون «و جاهدُهُمْ» فی الله «به» أی بالقرآن عن ابن عباس «جِهَادًا كَبِيرًا» أی تاما شدیدًا.»^۳

آن احتمال معنایی این است که؛

«بنده هم آنجا همین را در سخنرانی گفتم؛ بعد که آمدم، به ذهنم رسید که یک وجه

اوضیحی در اینجا وجود دارد که «فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَ جَهْدُهُمْ بِهِ»، یعنی «بعدم الاطاعة»؛

عدم الاطاعة یعنی آن مصدری که فعل از آن انشقاق پیدا [میکند] و مستتر در آن فعل است؛

^۲ المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۵، ص: ۲۲۸

^۳ مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۷، ص: ۲۷۳

فَلَا تُطِيعِ الْكُفْرِينَ وَجَهْدُهُمْ بِهِ، یعنی به این عدم‌الاطاعة، جهاداً کبیراً؛ پس عدم‌الاطاعة شد
جهاد کبیر؛ این معنا اقرب به ذهن است.^۴

پس همانطور که روشن است ایشان این ضمیر به در آیه را به عدم اطاعات از کفار می‌زنند؛ و بعد از این بیان ایشان فرمودند که البته من فحص نکردم که ببینم که در بین مفسرین کسانی این احتمال را داده‌اند یا نه ولی به هر حال این احتمال مهمی است.

این یادداشت کوتاه فحوصی است در بین نظرات مفسرین ذیل این آیه؛ برای تقویت وجه تفسیری‌ای که معظم له از این آیه ارائه فرمودند. با فحوصی که در بین مفسرین انجام شده است مفسران زیادی از شیعه و سنی چنین احتمالی را مطرح کردند و بلکه برخی‌ها همین را پذیرفته‌اند.

از جمله کسانی که این احتمال را مطرح کرده است خود مرحوم طبرسی در کتب تفسیری دیگر خودشان یعنی تفسیر جوامع الجامع است که چنین می‌فرمایند:

«و (لَا تُطِيعِ الْكُفْرِينَ) فیما یریدونک علیه. و الضمیر فی «به» للقرآن، أو لترك الطاعة الذی دلّ علیه
(فَلَا تُطِيعِ)»^۵

همانطور که می‌بینیم ایشان به عبارت «ترك طاعة» بر این معنا که به وسیله ترك طاعت از کافران جهاد کبیر بکن تصریح می‌فرمایند.

از جمله مفسرین بزرگ شیعی دیگری که این احتمال را مطرح کرده است مرحوم فیض کاشانی در کتاب تفسیر صافی است.

«و جَاهِدُهُمْ بِهِ الْقُرْآنُ أَوْ يترك طاعتهم جهاداً کبیراً»^۶

از جمله تفاسیر شیعی دیگری که این معنا را آوردند تفسیر بیان السعاده،^۷ تفسیر صافی،^۸ تفسیر لاهیجی،^۹ تفسیر جوهر الثمین^{۱۰} و تفسیر کنزالدقائق،^{۱۱} می‌باشند.

۴ بیانات در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری (<http://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=33198>)

۵ تفسیر جوامع الجامع، ج ۳، ص: ۱۴۲

۶ تفسیر صافی، ج ۴، ص: ۱۹

۷ بیان السعاده فی مقامات العبادة، ج ۳، ص: ۱۴۵

۸ الأصفی فی تفسیر القرآن، ج ۲، ص: ۸۷۱

۹ تفسیر شریف لاهیجی، ج ۳، ص: ۳۴۴

۱۰ الجوهر الثمین فی تفسیر الكتاب المبین، ج ۴، ص: ۳۶۳

۱۱ تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب، ج ۹، ص: ۴۰۹

در تفاسیر اهل سنت هم به کرار این معنا تکرار شده است. از جمله آلوسی در تفسیر روح المعانی می‌فرمایند:

«و جوز أن يكون ضمير به عائدا على ترك طاعتهم المفهوم من النهي و لعل الباء حينئذ للملابسة و المعنى و جاهدهم بما ذكر من أحكام القرآن الكريم ملابسا ترك طاعتهم»^{۱۲}

تفاسیر دیگری که به این معنا تصریح کردند عبارتند از: انوار التنزیل اثر بیضاوی،^{۱۳} بحر المحيط اثر ابوحیان،^{۱۴} تفسیر غرائب القرآن و رغائب الفرقان،^{۱۵} تفسیر الدر المصون^{۱۶} و تفسیر مظهری.^{۱۷}

همچنین تفاسیری مثل؛ التفسیر المنیر فی العقیده و الشریعۀ و المنهج،^{۱۸} الوجیز فی تفسیر القرآن العزیز (عاملی)،^{۱۹} تفسیر معین،^{۲۰} تفسیر الخطیب الشربینی المسمی السراج المنیر،^{۲۱} و سواطع الالهام فی تفسیر کلام الملک العلام^{۲۲} نیز این معنا را تصریح کرده‌اند.

عقیل رضاسب

طلبه مدرسه مبارکه معصومیه (س) - قم - ۱۳۹۵/۰۳/۰۷

---

^{۱۲} روح المعانی، ج ۱۰، ص: ۳۳

^{۱۳} أنوار التنزیل و أسرار التأویل، ج ۴، ص: ۱۲۷

^{۱۴} البحر المحيط فی التفسیر، ج ۸، ص: ۱۱۷

^{۱۵} تفسیر غرائب القرآن و رغائب الفرقان، ج ۵، ص: ۲۵۰

^{۱۶} الدر المصون فی علوم الكتاب المکتون، ج ۵، ص: ۲۵۸

^{۱۷} التفسیر المظهری، ج ۷، ص: ۴۲

^{۱۸} ج ۱۹، ص ۷۷

^{۱۹} ج ۲، ص: ۴۱۵

^{۲۰} ج ۲، ص: ۹۶۰

^{۲۱} ج ۳، ص: ۲۷

^{۲۲} ج ۴، ص: ۱۰۲